ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Яшанов С.М.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

АКТИВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДРУЧНИКА

Однією з актуальних проблем вищої школи України на сучасному етапі є проблема пошуку ефективних форм і методів організації навчально-виховного процесу, їх раціонального використання у процесі професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Реформування системи освіти вимагає нових підходів в формуванні самостійності студента, що обумовлює перегляд організаційних форм навчального процесу в напрямку збільшення частки самостійної навчальної роботи студентів (СНРС).

У цих умовах велике значення має проблема оволодіння студентами раціональними прийомами самостійної навчальної діяльності, формування у них умінь та навичок СНР. Навчити студентів учитися, озброїти їх знаннями, умінням до саморозвитку в процесі подальшої освіти – одне з найважливіших завдань сучасної вищої школи.

На жаль, у даний час цілеспрямованого, системного підходу до процесу формування умінь і навичок СНРС немає. Як окремі елементи, ці види діяльності включаються в різні етапи навчально-виховного процесу і не носять обов'язкового характеру. Суттєвим недоліком сучасної організації самостійної навчальної роботи студентів є те, що вона зводиться лише до вивчення студентами навчального матеріалу за підручником і перевірки викладачем стану засвоєння. При такому підході СНРС зводиться до запам'ятовування нової інформації без належного її осмислення на основі раніше набутих знань, не стимулює студентів до вироблення самостійних суджень, до правильних висновків і узагальнень

Отже, у матеріали, призначені для самостійного опрацювання, необхідно включати завдання, що вимагають самостійного аналізу фактів, виявлення зв'язків і залежностей між елементами навчального матеріалу, порівняння,

узагальнення, що дозволить формувати уміння СНР безпосередньо під час опрацювання навчального матеріалу.

Пошук технологій які зможуть задовольнити сучасні вимоги при організації СНРС і стимулювати розвиток теоретичних і практичних питань, пов'язаних з СНРС вимагає активного впровадження у навчальний процес ідей комп'ютерного навчання.

Це положення зумовлює зростання ролі нетрадиційних засобів навчання, зокрема електронного підручника (ЕП). Він переймає усе більше навчальних функцій, що були прерогативою викладача. Якщо раніше підручник вважався пасивним носієм інформації, то сьогодні він перетворюється в активну дидактичну систему, яка повинна забезпечити оптимальні умови для самоосвітньої роботи студентів, надаючи їм реальну можливість вивчити й усвідомити наявний у підручнику матеріал, стимулюючи функцію самоосвіти, розвиваючи навчально-пізнавальну мотивацію і потребу у пізнанні.

Формування умінь СНР в процесі використання ЕП досягається включенням студента до процесу самостійного відтворення навчальної діяльності. При цьому студент розуміє і засвоює не лише зміст знань і прийоми, які демонструє ЕП, а відтворює подумки більш чи менш повно ту діяльність, яка пропонується для засвоєння.

Це пов'язано з тим, що включення студента до відтворення пропонованої діяльності не означає необхідності зовнішнього діалогу, більш продуктивним є внутрішній діалог, який активізується використанням ЕП, де найбільш ефективним є рефлексивний рівень відтворення СНД реалізація якого передбачає:

1) викладення знань про ті об'єкти, які мають бути засвоєні;

2) викладення способів оперування об'єктами;

3) розкриття процесу вироблення основних інтелектуальних умінь (гіпотез, прийомів аналізу умови, пошуку розв'язання, способів контролю правильності і т.д.);

4) відтворення двох видів діяльності: предметної, тобто такої, яка рефлексується, і власної, тобто тієї, яка рефлексує.

Отже, однією з найважливіших умов активізації процесу формування умінь і навичок СНР при використанні ЕП є стимулювання внутрішнього діалогу студента як одного з найважливіших компонентів у процесі формування умінь і навичок СНР. Як правило, це має місце у тих випадках, коли гіпертекст поєднує у собі завдання на розуміння і предметні мікрозадачі, де розкриваючи способи міркування, зіставляючи різні позиції, спонукаючи

студента до самостійного розв'язування мікрозадач або до оцінки висловлених гіпотез, аргументів та інших інтелектуальних засобів підводить студента до прийняття самостійних рішень, аналізу різних позицій, оцінних суджень.

Оскільки студент, обираючи шлях його проходження, бере на себе частину авторських функцій, це підвищує вимоги до його когнітивної сфери. Крім того, у деяких гіпермедійних системах студент має можливість робити коментарі, створюючи нові вузли гіпертексту, переструктуровуючи його. Будучи співавтором гіпертексту, студент здійснює пошук матеріалу для цитування попередньо зроблених записів або електронних баз даних. Виступаючи конструктором, він повинен увесь час звертатися до нього як читач. Внаслідок цього відмінності у діяльності читача і автора стають нечіткими.

Справді, автор має у своїй уяві гіпертекст, тобто складну картину знань, яку він втілює у лінійному тексті. Студент у процесі СНД ніби перекладає авторський текст у свій внутрішній текст. У таких випадках лінеоризацію тексту здійснює студент, причому він обирає таку послідовність засвоєння матеріалу, яку вважає прийнятною для себе.

При лінійній подачі тексту автор веде студента від вузла до вузла, а в разі нелінійного тексту ця ініціатива перекладається на студента, який повинен сам прокладати шлях через гіпертекстовий простір, враховуючи свої потреби. Це є, на наш погляд, перевагою гіпертексту під час виконання завдань СНР, адже структура знань людини завжди унікальна, базується на різному життєвому досвіді і різних аспектах, що залежать від багатьох обставин, і частіше за все ніхто не знає про них краще самої людини. До того ж передавання студенту певних функцій управління своєю діяльністю за умов продуманої системи завдань дає значний педагогічний ефект, що на наш погляд, сприяє виробленню інтелектуальних умінь СНР.

Нелінійний текст, організований ієрархічно, подібний до лінійного, бо є можливість запропонувати природний спосіб його перегляду (перехід з рівня на рівень і перегляд вузлів на одному рівні), тобто перетворення нелінійного тексту у лінійний. Але багатоваріантність змісту навчальних предметів робить ієрархічну побудову незручною для засвоєння. Під час СНР важко встановити різноманітні зв'язки між змістовими одиницями, а це гальмує процес узагальнення знань.

Це пов’язано з тим, що структура знань у цілому суттєво нелінійна, і вона не збігається із структурою, за якою подаються знання у процесі їх викладання. Вона представлена у пам'яті людини як певний багатовимірний гіперпростір, “внутрішній гіпертекст”, а структура діяльності, що має справу із знаннями,

розгортається лінійно за плином часу. Отже, сприйняття гіпертексту, розміщення знань у пам'яті відбувається не одразу, а лише у процесі того, як гіпертекст поступово розгортається у лінійну послідовність.

Опрацьовуючи текст, студент розподіляє його на фрагменти, встановлює між ними певні зв'язки, доповнює текст пропущеними фрагментами, уже відомими знаннями і т. ін., а тому ми вважаємо, що сприймання знань, викладених гіпертекстно, допомагає значно ефективніше засвоювати інформацію при самостійному вивченні матеріалу, формуючи при цьому уміння і навички інтелектуальних умінь СНР.

У гіпертексті є вузли різних рівнів складності, адже кожен вузол містить у собі зв'язки — посилання на інші вузли, які докладно роз'яснюють його зміст. При наявності вузлів різних за складністю рівнів студент має можливість спочатку обирати доступні за складністю рівні, а згодом перейти до вузлів вищого рівня складності, маючи змогу, самостійно оцінювати, свої знання, уміння та швидкість засвоєння навчального матеріалу.

При аналізі змістових характеристик тексту гіпермедіа для вирішення завдання активізації процесу формування умінь і навичок СНРС, ми, насамперед, виходили з того, що функції засвоєння навчального матеріалу про використанні ЕП, не збігаються з функціями підручника чи посібника. Відмінності зумовлені насамперед тим, що підручники передбачають попереднє пояснення навчального матеріалу педагогом. У системах навчання з застосуванням ЕП моделюється діяльність педагога, і це зумовлює наявність специфічних психолого-педагогічних вимог до тексту.

Розуміння студентом тексту в процесі використання гіпермедіа-систем має свої особливості, які зумовлені, по-перше, формою його подання і, по-друге, наявністю певного дидактичного середовища і педагогічною спрямованістю системи.

Аналізуючи способи подачі навчальної інформації в електронному вигляді, ми виділили такі особливості сприйняття гіпертексту, які, на наш погляд, сприяють формуванню умінь СНРС безпосередньо у процесі використання:

- розуміння тексту як процес, продовжується у діалоговій взаємодії по ходу цього тексту;

- різноманітні пояснення, уточнення, додаткова інформація, яку студент одержує стосовно тексту, значною мірою збільшують його смислове значення;

- у тексті завдань на розуміння вкраплені предметні мікрозадачі, у процесі розв'язування яких студент краще розуміє основні положення тексту;

- на вимогу студента, можлива зміна стилю викладу, складності, надання необхідних пояснень, додаткових прикладів та ілюстрацій;

- комп'ютер може забезпечити пояснення усіх компонентів тексту, включаючи поняття, зв'язки між ними та з іншими поняттями даної предметної галузі;

- комп'ютер може пояснювати хід розв'язання мікрозадач, вплетених у текст, та аргументувати свої міркування;

- студент має можливість звертатися до початкового варіанту тексту або зміненого на його вимогу після кожного циклу діалогової взаємодії з комп'ютером.

Отже, першорядним значенням для процесу формування умінь і навичок СНР є можливість демонструвати студенту способи оперування об'єктами, знову ж за його бажанням. Але найважливішим, з педагогічного погляду, є здатність ЕП наочно демонструвати стратегію міркувань, показуючи альтернативні рішення і їх результати.

У сучасних ЕП ця вимога реалізується з різним педагогічним ефектом. При цьому ми брали до уваги передусім те, що система може забезпечити надання додаткової інформації на запит студента. Так, за його бажанням, система може збільшити кількість ілюстрацій з відповідними поясненнями, уточнити зміст понять, їх зв'язок з іншими поняттями.

Аналізуючи фактори, які стимулюють самостійність студента, при роботі з гіпермедіа, ми виділили такі прийоми: 1) звернення уваги студента на певну проблему; 2) показ суперечливих положень і пропозиція студенту обґрунтувати свою позицію; 3) акцентування альтернативних підходів і пропозиція студенту визначити всі “за” і “проти” кожного з них; 4) демонстрування системою певного ходу своїх міркувань, гіпотез, аргументів і пропозиція студенту висловити свою позицію, виступивши опонентом.

Узагальнюючи результати застосування гіпермедійних систем для вирішення завдань активізації процесу формування умінь і навичок СНРС, ми прийшли до висновку, що гіпертекст ЕП виконує багато нових функцій, серед яких ми виділили такі основні:

1. Інтегруючу функцію, яка допомагає в доборі і засвоєнні як єдиного цілого знань, одержаних студентами у процесі різних видів діяльності і з різних інформаційних джерел.

2. Координуючу функцію, що забезпечує найбільш ефективне, функціональне використання усіх засобів навчання, а також засвоєння додаткових знань, що відносяться до предмета вивчення і отримуються студентами за допомогою засобів НІТ.

3. Розвиваючу і виховну функції, які сприяють активному формуванню найважливіших рис гармонійно розвинутої особистості.

На основі вищенаведених функцій ми виділили ряд вимог, які необхідно виконати щоб успішно застосувати ЕП для активізації процесу формування умінь і навичок СНРС:

1) наявність єдності змісту і апарату його засвоєння, матеріалу для повторення і закріплення.

2) врахування особливостей сприйняття гіпермедійного матеріалу, логічна ясність тексту, термінологія, мова і стиль викладу, складність тексту, ілюстративний матеріал і ін.

3) відображення цілісності і системності теми, розділу, теорії, формування відповідного "погляду" на явища (стилю мислення), рух від простого до складного, від абстрактного до конкретного, і навпаки, системний підхід до аналізу явищ і ін.;

4) рівень викладу матеріалу: простого відтворення, застосування знань у знайомій, зміненій і новій ситуації, реалізація міжпредметних зв'язків і ін.;

5) формування мотивів навчання (соціальних і пізнавальних), умінь і навичок (приклад вирішення задач, узагальнені уміння, практичні уміння, уміння здобувати знання за допомогою тексту, графіків, ілюстрацій і ін.).

При виконанні цих вимог можна вважати застосування навчального гіпертексту в СНР виправданим. Крім того, гіпертекст ЕП є самостійним засобом навчання, а його аудіовізуальний навчальний матеріал найбільш близький до навчальної книги, що дозволяє об'єднати їх у єдиний комплекс під час СНР, хоча дидактичне значення його складових частин може бути різними.

Придатною для вирішення завдань СНР є логічна інтеграція діючої методичної системи з новими інформаційними технологіями.

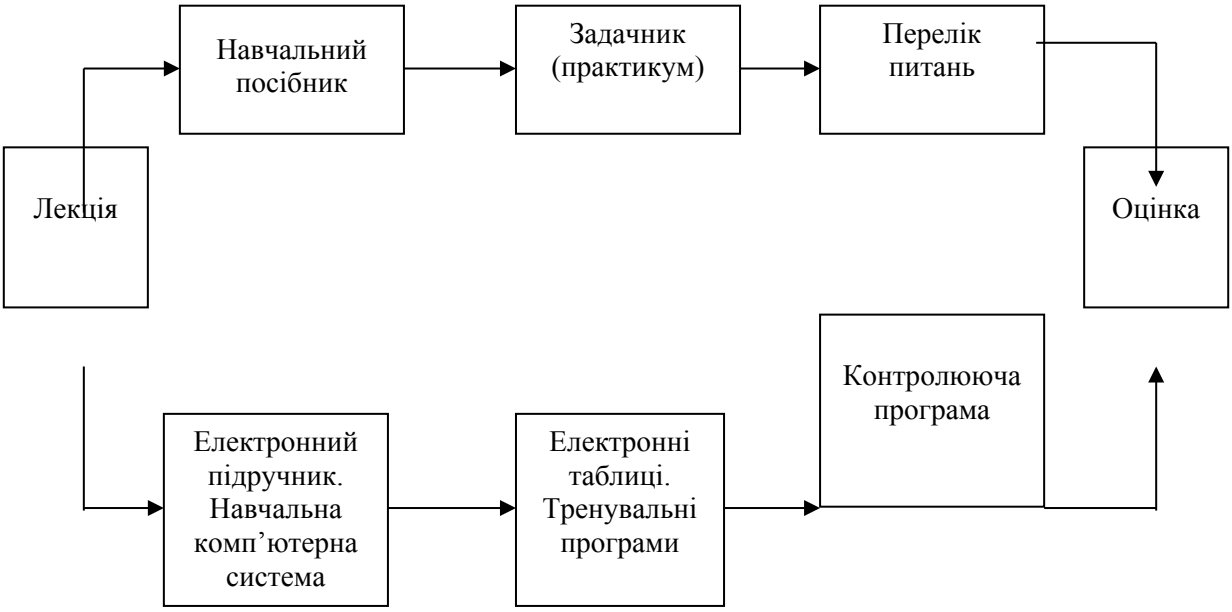

Рис. 1. Інтегрована дидактична система

Відсутність одного з блоків у цій структурі або додавання нових залежить від самого студента і виду ЕП. При такій формі взаємодії також можна чекати ефективного вирішення завдання формування умінь і навичок СНР.

Але, реалізуючи цю систему, ми відмітили, що використання ЕП з метою узагальнення знань дає ряд переваг у порівнянні з текстом підручника і словами викладача: при роботі з ЕТ максимально активізуються вербальний і образний компоненти мислення студента; образ підкріплює текстову інформацію і створює додаткові асоціації, що дозволяє ефективніше і надійніше закріпити інформацію у пам'яті.

Окрім того у порівнянні з курсами на традиційних носіях інформації, де інформація представлена лише послідовно, вони мають гнучкі можливості розгалуження і дозволяють студентам прямо включатися у тему, яка їх цікавить, а також забезпечуються, як правило, ефективними засобами контролю процесу засвоєння знань і надбання навичок, тому ми вважаємо, що організація процесу навчання з використанням гіпермедіа-технологій дозволяє досягти активізації процесу формування умінь і навичок у відповідних предметних областях, а також умінь і навичок самостійної роботи як частки загальнонавчальних умінь.

Отже педагогічно правильно організована і методично дозована робота з ЕП та гіпермедійними технологіями дає можливість поглиблення загальних і спеціальних знань, формує навички використання багатьох розумових прийомів і операцій у процесі комбінування знань, навички теоретичного пошуку принципу вирішення задач, шліфує майстерність професійних практичних

навичок, збільшує досвід СНД як у теоретичному так і предметно-маніпулятивному аспектах.

Вищенаведені положення дозволяють зробити висновок про те, що застосування цих засобів у навчальному процесі забезпечує цілісність і системність процесу формування умінь і навичок СНРС.

Аннотация

В статье анализируется процесс формирования умений и навыков самостоятельной учебной работы у студентов, которые используют электронные учебники, раскрывается его эффективность.

Бабенко Т.В.
Київський державний університет
імені Т.Шевченка

МОТИВАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Принцип комунікативності, провідний принцип навчання іноземних мов, передбачає побудову навчального процесу таким чином, щоб досягти мовної результативності, яка полягає в спрямованості всієї робота на вирішення комунікативних завдань, знаходженні корисної інформації при роботі над всіма видами мовленнєвої діяльності [3; 98]. Успішність вирішення комунікативних завдань залежить від особливостей мотиваційної сфери студентів, пізнавальних, комунікативних установок, рівня сформованості знань, вмінь, комунікативної компетенції, мотивів викладача та студента.

Мотивація комунікативної діяльності в процесі навчання виглядає як певна послідовність дій, операцій і завдань, що стимулюють студентів до мовної діяльності, регулюють потік інформації в залежності від суб'єктів навчання та викликають інтерес до виконання мовної дії в процесі оволодіння іноземною мовою. З огляду на дослідження сучасних педагогів, психологів та методистів, можна сказати, що мотивація є одним з вирішальних факторів, які забезпечують ефективність навчально – виховного процесу.

Активізація мотиваційних ресурсів комунікативної діяльності на заняттях з іноземної мови можлива, якщо всі види діяльності регулюються, спонукаються та організуються викладачем, який враховує рівень знань і вмінь студентів, їх потреби у спілкуванні, та відповідно до цього забезпечує організацію комунікативної діяльності, створює взаємодію, в наслідок чого